

Kultúra

SZEKFŰ GYULA:

Nép, nemzet, állam (Válogatott tanulmányok)

Szekfű Gyula a 20. századi magyar történetírás egyik legtöbbet alkotó és legtöbb vitát kiváltó egyénisége volt. Méltatói a romantikus nacionalista és liberális történelemszemlélet legnagyobb hatású és kíméletlen kritikását tisztelték benne, míg bírálói megalkuvó, a mindenkori hatalomhoz igazodó és a mindenkori hatalmat igazoló személyiséget láttak benne. A székesfehérvári cisztercita gimnáziumi, a pesti bölcsészkar, majd az Eötvös-kollégiumi tanulmányok után, még az első világháború előtt a közös császári és királyi levéltár munkatársa lett Bécsben. A Tanácsköztársaság idején egyetemi tanítónak nevezték ki, majd (látszólag) éles váltásként a Horthy-korszak hivatalos ideológiájának kidolgozója lett a *Három nemzedék* megírásával.

A két háború között neves és elismert szaktekintély, többek között a Magyar Szemle szerkesztője és a Hóman Bálinttal közösen írt *Magyar Történet* szerzője. A második világháború után, ismét (látszólag) éles váltással, hazánk moszkvai nagykövete, az ötvenes években országgyűlési képviselő és az Elnöki Tanács

tagja lett. Igen nagy ívű, de (látszólag) ellentmondásos pálya az övé.

Első könyve 1913-ban jelent meg *A száműzött Rákóczi* címmel a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában. Szekfűnek ez az emigrációban élő Rákócziról írott tanulmánya akkor és azóta is hihetetlen érzelmet váltott ki, és óriási viharokat kavart, a történetírói munkáktól merőben szokatlanul nemcsak szűk szakmai körökben, hanem a korabeli társadalom legszélesebb köreiben is. Ellenfelei politikai indítékokat, a függetlenségi hagyományok érvénytelenítését és a Rákóczi-kultusz lerombolásának szándékát vélték felfedezni a műben; az mindenesetre bizonyos, hogy a koalíciós kormányzás alatt magyar földbe helyezett fejedelem *emberi, tehát szükség-szerűen gyarló* képének megrajzolása és Szekfű kurucok iránti egyértelmű ellenszenv sokak érzékenységét sértette, és kezdetben a történelemszótáradalmat is megosztotta. A most kiadott válogatás Szekfűnek a szakmai és emberi vádak cáfolatára született két, 1914-ben megjelent válaszcikkét is tartalmazza (*Felelet A száműzött Rákóczi dolgában* és *Újabb válasz bírálóimnak*), de az e vita kapcsán született harmadik, legterjedelmesebb és legmeggyőzőbb 1916-os tanulmánya (*Mit vétettem én? Ki gyalázza Rákóczit?*) hiányzik belőle.

A kötetben található Szekfű talán legismertebb munkája, *A magyar bortermelő lelki alkata* is. Az 1922-ben készült tanulmányban Szekfű nemcsak a külső tényezőkben, a hazai társadalmi-politikai viszonyok meghatározta és egyre romló piaci lehetőségekben látja a magyar bor-export fokozatos, de folyamatos csökkenését, hanem legalább olyan fontos egy addig figyelmen kívül hagyott belső tényező, a magyar termelő sajátos lelki alkata is. Szerinte a magyar termelő a borban nem kereskedelmi cikket, profitot hozó árut lát, hanem termékével bensőségesen személyes kapcsolatban áll, és általában esze ágában sincs a nyereség reményében megválni tőle, inkább baráti és családi körének fogyasztására és saját élvezetére fordítja. Szekfű, leegyszerűsítve, úgy látja, hogy a magyar termelőtől alapvetően idegen a kapitalista mentalitás: a minél nagyobb haszon reményében a minél jobb minőségű áruk előállítására és piacra juttatására.

Szekfű 1952-ben írott hosszabb tanulmánya, *Az öreg Kossuth* is helyett kapott a kötetben. Szekfű a kiegyezés évétől (1867) egészen haláláig (1894) követi figyelemmel a 19. század legnagyobb hatású magyar politikusát. Az európai háborúk (1859, 1866) magyar szempontból kedvezőtlen lezárása és a Habsburg-háznak a magyar rendekkel történő kiegyezése az emigráns kossuthi függetlenségi politikát a korábbi lát-

ványos és hangos tevékenység felhagyására készítette, és (látszólagos) tétlenségre kárhóztatta. Szekfű az idős Kossuthot, az iratait rendezgető, botanizáló, ártatlan szerelmi kalandokba bonyolódó, még életében legendává váló öregurat nagy empátiával mutatja be, de továbbra sem engesztelődik a Kossuth nevével összeforrott politikával: azt továbbra is feleslegesnek, sőt érvénytelennek tartja.

SZELKE LÁSZLÓ

(*Osiris Kiadó, Budapest, 2002, 3800 Ft*)

RÁKOSI MÁTYÁS:

Visszaemlékezések 1892–1925

1997-ben adta ki a Napvilág Kiadó Rákosi Mátyás visszaemlékezéseinek második részét, az 1940–1956 közötti időszakról szóló két vaskos kötetet. Az elmúlt év könyvhetére pedig végre az előzmények is az olvasók elé kerültek: az újabb két kötet az 1892–1925 közötti időszakot öleli fel, a börtönévek java tehát megíratlan maradt.

A hazai önéletrajzi irodalom kezdeteinél Bethlen Miklós, Kemény János, II. Rákóczi Ferenc állnak. Mindhárman politikusok is voltak, vagyis az a magánemberi vallomásság, amely például Szent Ágost-